

DOI: 10.15276/EJ.01.2024.1

DOI: 10.5281/zenodo.11081236

UDC: 336.77

JEL: C1, E5, G21, Q1, Q12

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ДІЄВИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

BANK LENDING AS AN EFFECTIVE WAY TO SOLVING THE PROBLEM OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Svitlana V. Andros, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy"

National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5561-901X

Email: andros.sv@ukr.net

Received 14.01.2024

Андрос С.В. Банківське кредитування як дієвий спосіб вирішення проблеми економічного розвитку аграрних підприємств. Науково-методична стаття.

Актуальність теми статті зумовлюється необхідністю вдосконалення банківського кредитування як результативного способу вирішення проблеми економічного розвитку аграрних підприємств. Виявлені причини, що зумовлюють складність кредитування малих агропідприємств. Досліджуються загальні фактори, що стримують кредитування аграрних підприємств. Аналіз факторів, що забезпечують формування ринку кредитних послуг, був проведений на припущенні про необхідність збалансованої наявності умов з боку факторів попиту та пропозиції. Визначено причини низької результативності заходів державної політики щодо створення кредитних механізмів. Сформульовані пропозиції щодо підвищення доступності кредиту в контексті ефективності діяльності банків, що обслуговують сільськогосподарські підприємства. Запропоновані заходи вдосконалення кредитного забезпечення аграрного сектору економіки.

Ключові слова: банки, фактори кредитування, кредит, причини уповільнення кредитування, аграрні підприємства

Andros S.V. Bank Lending as an Effective Way to Solving the Problem of Economic Development of Agricultural Enterprises. Scientific and methodical article.

The relevance of the topic of the article is determined by the need to improve bank lending as an effective way to solve the problem of economic development of agricultural enterprises. The reasons behind the difficulty of lending to small agricultural enterprises have been identified. The general factors constraining lending to agricultural enterprises are examined. The analysis of the factors ensuring the formation of the credit services market was based on the assumption of the need for a balanced presence of conditions on the part of supply and demand factors. The reasons for the low effectiveness of government policy measures to create credit mechanisms are identified. Proposals have been formulated to increase the availability of credit in the context of the efficiency of banks serving agricultural enterprises. Measures have been proposed to improve credit support for the agricultural sector of the economy.

Keywords: banks, lending factors, credit, reasons for the slowdown in lending, agricultural enterprises

Сільське господарство є фундаментом для держави. Воно підвищує ефективність економіки, забезпечує зайнятість населення та соціальну стабільність. Рівень розвитку сільськогосподарських підприємств використовується як показник сталого економічного розвитку держави. Одним з найважливіших завдань економіки України є подолання аграрної кризи та створення умов сталого розвитку сільського господарства як галузі, що забезпечує життєво необхідні потреби населення. Причиною кризової ситуації у сільському господарстві є ціла низка факторів: нееквівалентний обмін між сільським господарством та промисловістю, монополізм переробних галузей та обслуговуючих сфер, недостатньо обґрунтована податкова політика, недостатня підтримка з боку держави. Російська війська аграрія значною мірою позначилася на кредитному забезпеченні аграрного сектора. Різко погіршився фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників – вони не в змозі поповнювати свої основні та оборотні фонди та вести розширене відтворення. Коштів, що надходять сільськогосподарським підприємствам з державного бюджету (у вигляді дотацій та компенсацій) та з фонду пільгового кредитування АПК (у вигляді кредитів), явно недостатньо для повноцінного забезпечення галузі оборотними та основними фондами. Це, з одного боку, пояснюється убогістю бюджетів усіх рівнів, з іншого, відсутністю раціонально організованої кредитної системи.

В умовах війни кредитні відносини набувають певних особливостей, це насамперед скорочення обсягів кредитування економіки, перелив позичкового капіталу в основному у сферу обігу, зниження частки довгострокового кредитування аграрного сектора. Через війну кредит не реалізує повною мірою свої потенційні можливості як один із факторів забезпечення повоєнного відновлення країни.

У цьому зв'язку, державне фінансування та кредитування сільськогосподарських товаровиробників за участю банків потребує суттєвого вдосконалення. Необхідною умовою цього має стати розробка комплексу методичних та практичних заходів щодо покращення забезпеченості аграрного сектора грошовими коштами, визначення шляхів ефективного використання наявних коштів та заходів щодо

мобілізації додаткових резервів. Ці та інші причини зумовлюють потребу у виявленні умов та факторів, що надають позитивний вплив на розвиток банківського кредитування, пошуку нових форм взаємодії різних інститутів ринку, держави та бізнесу у вирішенні завдань, що стоять перед сільським господарством.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У ході розробки методологічної бази визначення місця та ролі кредитної системи у ринковій економіці були використані праці українських і зарубіжних дослідників. Проаналізовані роботи українських економістів, зокрема Ю.О. Лупенка та інших; С.В. Андрос і В.Г. Герасимчука (Lupenko et al., 2021; Andros and Gerasymchuk, 2023) мали на меті комплексне дослідження кредитних відносин у ринковій економічній системі і досить широко, з позицій системного підходу, розглянули окремі аспекти принципів, форм і методів банківського сільськогосподарського кредитування, інституційного розвитку кредитної системи, сутності банківського кредиту та інші проблеми [1, 2]. Серед зарубіжних вчених особливо слід виділити Д. Карлан і Дж. Зінман (Karlan and Zinman, 2019), які дослідили довгострокову цінову еластичність попиту на кредит за даними загальнонаціонального польового експерименту в Мексиці [3]. А.Д. Ахмед і К. Ммолайняне (Ahmed and Mmolainyane, 2014) у своїй статті проаналізували вплив фінансової інтеграції на економічне зростання в Ботсвані [4]. Дж. Ільїнс і В. Скварціані (Iljins and Skvarciany, 2015) в роботі акцентують увагу на способах управління та змінах бізнес-процесів для підвищення довіри до банків за допомогою управління трансформаціями [5]. Т. Бек та інші (Beck et al., 2018) дослідили відмінності в умовах кредитних контрактів і моделях ціноутворення іноземних і вітчизняних банків [6]. Л.В. Конг та інші (Cong et al., 2019) документально підтвердили, що стимульована кредитна експансія непропорційно сприяла державним фірмам та фірмам із нижчим середнім продуктом капіталу, звертаючи назад процес перерозподілу капіталу на користь приватних фірм, що характеризував високі темпи зростання Китаю [7]. Теоретичні дослідження С. Холландер і А. Верріст (Hollander and Verriest, 2016) підтверджують, що більша інформаційна асиметрія призводить до того, що позикодавцеві (неінформованій стороні) надаються більші права на ухвалення кредитних рішень [8]. Дж. Гомберт і А. Матрей, а також Р. Прільмаєр (Hombert, and Matray, 2017; Prilmeier, 2017) проаналізували, як відносини кредитування визначають фінансування інноваційних компаній [9, 10]. Сунь Янь (Sun Yan, 2020) дослідив фінансове обслуговування сільського господарства та забезпечення фінансовою підтримкою ключових сфер розвитку сільського господарства для сприяння його розвитку [11].

Однак багато питань, пов'язаних з раціональним використанням наявних ресурсів, з пошуком додаткових джерел фінансування для стабілізації сільськогосподарського виробництва, удосконалення форм державного фінансування та банківського кредитування сільського господарства недостатньо вивчені та слабо висвітлюються в сучасній економічній літературі. Насамперед, це стосується систематизації факторів, визначальних динаміку і структуру банківського кредитування та вивчення їх впливу на кредитний процес, який виступає як організаційна форма банківського кредитування, що має певний науковий та практичний інтерес.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Проблема банківського кредитування агропромислового сектору економіки є перманентно актуальною. З одного боку, сільське господарство – серцевина агропромислового комплексу – характеризується специфічними особливостями, які зумовлюють необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів. З іншого боку, фінансово-кредитні інститути, зокрема, банки, що акумулюють тимчасово вільні кошти різних економічних суб'єктів, не дуже зацікавлені в кредитуванні сільськогосподарських підприємств, оскільки крім управління традиційними для фінансового сектора ризиками, вони змушені враховувати і специфічні, що виникають в аграрній сфері внаслідок впливу факторів природно-кліматичного, біологічного, сезонного характеру, а також загальні фактори, що обмежують кредитування сільського господарства. Виявлення та аналіз даних факторів дозволяють оцінити позитивний або негативний вплив як кожного окремого фактору, так і всієї їх сукупності на стан кредитних відносин у країні та коригувати, виходячи з цього, економічну політику держави щодо них. Саме тому багато аспектів розвитку кредитних відносин в умовах війни залишаються не до кінця з'ясованими, дискусійними і вимагають подальших досліджень.

Метою статті є обґрунтування причин та виявлення факторів, що зумовлюють складність кредитування малих агропідприємств з метою надання пропозицій щодо покращення банківського сільськогосподарського кредитування.

Методологічне обґрунтування. В основі дослідження лежить діалектичний метод, що визначає вивчення економічних явищ у їх постійному та взаємопов'язаному розвитку. Дослідження проводилося на принципах єдності історичного та логічного, форми та змісту. Крім того, у процесі дослідження застосовувалися такі загальнонаукові методи та прийоми, як аналіз та синтез – при обґрунтуванні банківського кредитування як способу вирішення фінансових проблем аграрних підприємств; індукція та дедукція – при розгляді загальних факторів, що стримують кредитування аграрних підприємств; групування та порівняння – при визначенні причин низької результативності заходів державної політики щодо створення кредитних механізмів; аналогія, спостереження – при обґрунтуванні пропозицій щодо підвищення доступності кредиту в контексті ефективності діяльності банків, що обслуговують аграрні

підприємства; опис та узагальнення – при розгляді заходів щодо вдосконалення кредитного забезпечення аграрного сектору економіки, а також емпірико-фактологічна інформація та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження

Шлях України до цивілізованої економіки розпочався з розвитку сільського господарства – це одна з умов її стабільності, повноцінних ринкових відносин. Аграрне виробництво є невід'ємною частиною ринкової економіки, фундаментальною основою її функціонування. Система кредитування в Україні – одна із форм стабільності та економічного зростання країни. Частиною кредитної системи є ринок банківського сільськогосподарського кредитування. Динаміка цього ринку за останні роки дозволяє назвати його сегментом українського фінансового ринку, що найбільш активно розвивається. Однак, у зв'язку з російською військовою агресією аграрний сектор схильний до негативних наслідків під впливом цих змін. У зв'язку з обставинами, що склалися, банківська кредитна система залишається в центрі уваги, від її ефективності залежить рівень господарських відносин, їх фінансовий результат для країни.

Серед джерел фінансування аграрних підприємств основне місце займають власні кошти, друге – залучені кредити банків. Банківське кредитування – один із основних способів фінансування аграрного бізнесу. Оцінити ризики при кредитуванні малого аграрного бізнесу набагато легше, аніж за видачі коштів великої компанії, оскільки легше зрозуміти структуру бізнесу, не потрібно багато часу для його оцінки. Проаналізувати його набагато простіше, ніж у випадках з холдингами, де безліч дочок, і одні можуть мати прибуток, інші – збитки, і в результаті важко зрозуміти, що ж насправді відбувається з фінансовими потоками всередині холдингу. Проте у комерційних банках кредитується лише 1% малих агропідприємств. Більш як 90% малих агропідприємств не можуть розпочати роботу без позикових коштів. Лише третина підприємств, які звернулися за кредитом, одержують його.

До факторів уповільнення ринку кредитування можна віднести: посилення вимог банків до позичальників; зовнішньополітичні фактори; зростання ставок кредитування; негативні очікування власників бізнесу; зниження споживчого попиту.

Проблеми існують і в тих, хто видає кредити, і в тих, хто їх хоче отримати. Банки не зацікавлені у видачі кредитів суб'єктам малого агробізнесу з низки причин. По-перше, для банків робота з малими агропідприємствами, які беруть невеликі кредити, є недостатньо ефективною. Через високі операційні та процесингові витрати банкам не вигідно розглядати велику кількість інвестиційних проєктів. Банку набагато простіше видати одиночний кредит чи кредитну лінію на мільярди гривень чи десятки мільйонів доларів, ніж займатися дрібними кредитами. Це обумовлено тим, що банки використовують застарілі методи оцінки кредитоспроможності позичальників. Кредитування малого агробізнесу відбувається швидше у банках, які використовують експрес-аналіз та скоринг (визначення ймовірності погашення кредиту позичальником на основі електронної експрес-оцінки платоспроможності клієнта). На жаль, для невеликих банків це найдорожче задоволення.

По-друге, для отримання кредитних ресурсів від малого сільськогосподарського бізнесу вимагається представити бізнес-план на перспективу. Щоб скласти якісний бізнес-план необхідно залучити певних спеціалістів консалтингових компаній з огляду на те, що дрібні господарства неспроможні утримувати кваліфікованих спеціалістів у цій галузі. Така заявка коштує недешево та не дає жодних гарантій на отримання кредитних коштів. Отже, незважаючи на велику кількість перспективних проєктів фінансування з боку дрібніших агрокомпаній, це не масовий продукт для просування на ринку капіталу, а скоріше, не до кінця вироблений або неочищений продукт, що не знаходить ні інвестора, ні кредитора.

З огляду зазначеного, у менеджменту фінансових структур створюється помилкове враження, що немає проєктів, в які варто інвестувати. Крім того, важливо пам'ятати таке: якщо підприємець виключає себе із розробки бізнес-плану, справа зазвичай приречена на провал, оскільки досвідчений банкір одразу зрозуміє, що підприємець не розуміє ситуації. Тому підприємець має брати активну участь у складанні бізнес-плану. І в даному випадку самим банкам, очевидно, необхідно мати кваліфікованих спеціалістів, здатних «супроводжувати» проєкт невеликої агрокомпанії у кредитному процесі. Справа в тому, що банк не може бути впевненим у кредитоспроможності бізнесмена-початківця. Аналіз бізнес-плану нової агрофірми не завжди дозволяє банкам прорахувати, наскільки успішно буде реалізована бізнес-ідея, чи буде знайдено покупців, яким є підприємницький талант того, хто прийшов до банку.

Ще однією причиною, чому банки не бажають працювати з малим агробізнесом – безпека кредиту шляхом надання заставного забезпечення. Недостатність у малого агробізнесу необхідного обсягу заставного забезпечення означає, що сума кредиту автоматично скорочується та прирівнюється до величини встановленої банком частки оцінки наявної застави. У великого агропідприємства вартість виробничого обладнання, складських та виробничих приміщень істотно вища і може бути запорукою досить великого кредиту. Найчастіше малим підприємцям складно отримати кредит через відсутність або низьку ліквідність активів, які можна використовувати в якості застави. Суб'єкти малого агробізнесу мають специфічну структуру активів, де внесок нерухомості є мінімальним, що може стати гарантією погашення кредиту. На початкових етапах своєї діяльності такі сільськогосподарські підприємства володіють малим капіталом, їхнє майно здебільше орендоване. Питання відсутності застави зазвичай вирішується з допомогою фондів підтримки підприємництва, і навіть сприяння кредитуванню суб'єктів малого бізнесу, як приватних, так і заснованих суб'єктами України.

Вимоги про обов'язкову заставу та гарантії за кредитом є спільними і часто пред'являються одночасно. Для поручителів можуть бути встановлені особливі умови – наприклад, необхідність надання поруки фізичної особи – агропідприємця або засновника (в останньому випадку, можуть бути зазначені вимоги – порука всіх засновників або, які мають сукупність за певним розміром участі в капіталі).

Четвертий проблемний аспект – погана кредитна історія. Банки, що надають кредити, приймаючи рішення про видачу кредиту агропідприємству, вивчають кредитну історію позичальника, його платіжну дисципліну, боргове навантаження. Це робиться для того, щоб оцінити платоспроможність агропозичальника і можливість повернення кредиту. Чим краща якість кредитної історії, тим вища ймовірність отримання кредиту, тим більша сума кредиту, яку можна отримати, і тим нижча ставка відсотка за кредитом. Банки, ухвалюючи рішення про видачу кредиту, можуть відмовити у видачі кредиту за наявності у позичальника поганої кредитної історії. Серед факторів, які негативно відбиваються на кредитній історії агропозичальника, роблячи її поганою в очах кредитора, відзначимо наступні: прострочення за кредитом перевищує 30+ днів; наявність простроченої заборгованості за кредитом на дату заявки; продані кредити або дефолт за кредитами; велике боргове навантаження на дату заявки (велика сума заборгованості за кредитами або велика кількість діючих кредитів). Це лише мала частина з безлічі інших факторів кредитної історії позичальника, які аналізуються банками.

П'ята причина – негативне ставлення банків до фінансування стартапів у сфері агробізнесу. Кредитування підприємців-початківців та їх проєктів не є популярним на ринку банківських продуктів. Можемо відзначити досить низький відсоток українських банків, які в принципі готові кредитувати стартапи. Насамперед, це пов'язано з невисоким відсотком стартапів, які в результаті стають прибутковими, тобто, такі кредити є дуже ризикованими для банків.

Шоста причина на ринку кредитування малого агробізнесу в умовах війни – дефіцит позичальників із стійким фінансовим становищем. Агропідприємства зазвичай бажають отримати кредитні кошти тоді, коли у них різко погіршився фінансовий стан. Коли з бізнесом справи йдуть благополучно, агропідприємства вважають за доцільне обходитися власними фінансовими ресурсами. Ці особливості роблять кредитування агробізнесу більш ризикованим проти інших суб'єктів господарювання, тому вимагають від комерційних банків більш ретельної оцінки кредитоспроможності агропозичальника, і, навіть, встановлення ліміту кредитування, обмеження його терміну, підвищення відсоткової ставки покриття кредитного ризику.

Сьома причина криється в тому, що кредити в українських банках видають більшою мірою на короткостроковий період, за який важко отримати великий прибуток. Класична довгострокова позика видається терміном понад 1 року. Як правило, короткостроковий кредит (до 1 року) призначений для того, щоб покрити несподівані витрати, що потребують негайного вирішення. Крім того, короткостроковий кредит може бути вигідним для тих, хто не хоче планувати свої фінанси на довгострокову перспективу. Однак після оформлення кредиту у позичальника можуть виникнути обставини, які не дозволяють йому виконати боргові зобов'язання так, як він планував. У світлі зазначеного, агропідприємства приймають рішення перекредитуватись. Локомотивом зростання може виступити подовження виданих кредитів. Питома вага короткострокових кредитів, виданих сільському господарству у національній валюті у 2022 р. становила 15,32% проти 6,74% довгострокових кредитів. У той самий час, великі агрофірми мають можливість отримувати довгострокові інвестиційні кредити реалізації проєктів з модернізації, розширення виробництва. У структурі банківського сільськогосподарського кредитування за строками кредитування у національній валюті найбільшу питому вагу у 2022 р. займали кредити від 1 до 5 років (26,69%) [12].

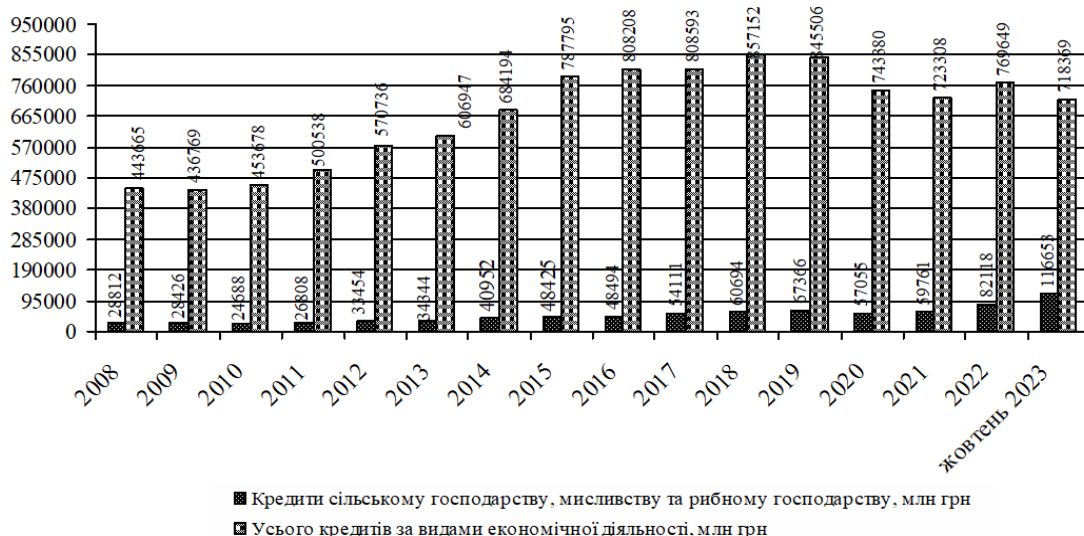


Рисунок 1. Кредити, надані сільському господарству у період 2008-2023 років, млн. грн.
Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Таким чином, у поточних умовах інвестиційне кредитування виступає не так як фінансовий інструмент реальних інвестицій малих агропідприємств, а як спосіб збереження одного з обов'язкових банківських продуктів для підтримки падаючого іміджу банківських установ.

Як бачимо на рис. 1, обсяг банківського кредитування сільського господарства в Україні постійно зростає (28,812 млрд грн у 2008 р.) та у жовтні 2023 р. становив 116,653 млрд. грн. Насамперед, це відбувається завдяки державній підтримці аграрного сектору економіки.

При цьому, питома вага сільського господарства в кредитуванні економіки постійно збільшується і в жовтні 2023 р. досягла свого максимального значення за досліджуваний період – 16,24% (мінімальне значення – 5,36% у 2011 р.) (рис. 2).

Проблеми зі зростанням попиту обмежують можливості розвитку аграрних підприємств, а загальна невизначеність економічної ситуації – знижує їх інвестиційну активність. Негативний тиск на ринок чинять і умови кредитування. Продовжують посилюватись вимоги до позичальників, заставного забезпечення повернення кредитів. Проте, найістотнішим чинником, очевидно, є вартість кредитів. Зниження ключової ставки виявилось недостатнім для того, щоб значним чином вплинути на параметри кредитних продуктів, які пропонують банки – в умовах невизначеності вони не поспішають наслідувати приклад регулятора.

У багатьох банках спостерігається неефективність в управлінні ризиками. Наприклад, можна привести ієрархічну модель, яка при ухваленні кредитних рішень у роздрібних банках насправді, іноді, може призвести до розмивання відповідальності. Створити збалансовану систему допоможе впровадження та розвиток скорингових інструментів, посилення портфельної аналітики та автоматизація підтримки кредитного процесу. Ключове питання для банків нині не у тому, яку модель вибрати, а скоріш у тому, як трансформувати існуючу. Ринок фінансових послуг все ще відновлюється після кризи, яка серйозно підірвала довіру клієнтів, змінила їхні очікування та потреби, проте оперативна та ефективна трансформація операційної моделі в найближчі кілька років стане для банків ключем до успіху.

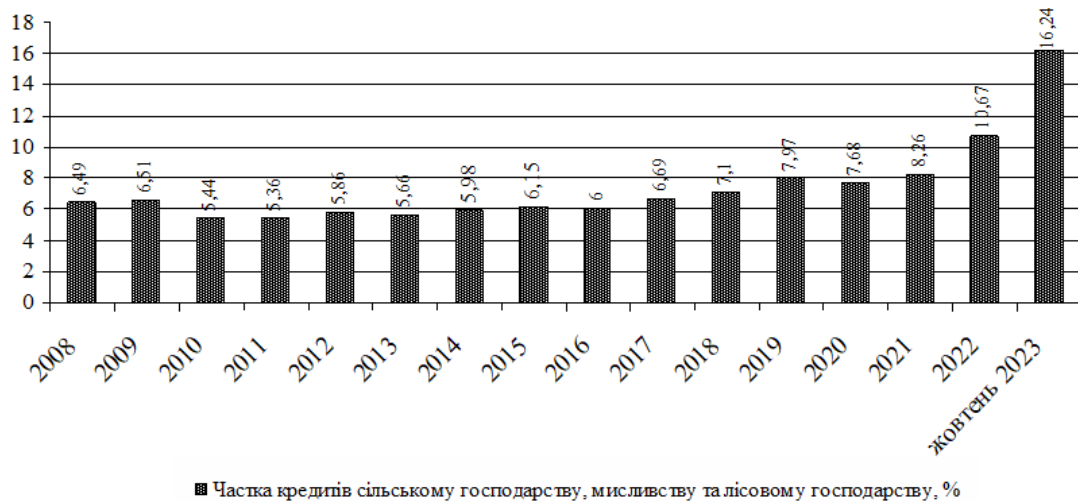


Рисунок 2. Динаміка частки сільського господарства у загальному обсязі кредитування економіки у період 2008-2023 років, %

Джерело: складено автором за матеріалами [12]

Проблеми при кредитуванні відчувають як самі суб'єкти аграрного бізнесу, так і комерційні банки, які надають позики. Для них кредитування агробізнесу є досить ризикованим напрямком діяльності. Відповідно до статистики НБУ, щорічно збільшується прострочена заборгованість кредитного портфеля банків. Така динаміка доводить побоювання комерційних банків кредитувати аграрні підприємства у зв'язку з тим, що суб'єкти агробізнесу часто не в змозі повернути кошти у передбачені договором терміни. Основна причина зростання простроченої заборгованості полягає у падінні рівня купівельної спроможності. Вона знижується не тільки у населення, а й у юридичних структур, які мають платити малому та середньому агробізнесу за проведену роботу. Кредити, які брали компанії, щоб надати ті чи інші послуги або виготовити кінцевий продукт, не можуть бути повернуті банкам, тому що немає реалізації виготовленої продукції. Обсяг та частка непрацюючих кредитів сільському господарству та мисливству у портфелі банків показана на рисунку 3.

Без жодних сумнівів, війна не пройшла стороною і сферу кредитування. Численні неповернення за кредитами і попит на кредитування підтримки аграрних підприємств, що збільшується, призвели до того, що багато банків переглянули і посилили умови видачі позик. Так, одні підняли відсоток за кредитом, другі збільшили список необхідних документів, треті взагалі почали працювати тільки з перевіреними клієнтами. З цієї причини, багато кредитних установ зафіксували незначні зниження темпів кредитування агробізнесу. Також варто відзначити важливий факт - багато потенційних позичальників стали набагато

серйозніше оцінювати свої можливості щодо виплати майбутньої позики. З війною дещо скоротилися можливості банків щодо надання кредитів – стали дорожчими ресурси, що існують, наявні довгострокові залучення вичерпані, а нові ще не з'явилися. Усе це, зрештою, спричинило зниження обсягів кредитів, що видаються, і підвищення відсоткових ставок. За цих умов вирішити проблему фінансової підтримки малого агробізнесу лише за допомогою банківських кредитів неможливо. Для заповнення недостатнього забезпечення при кредитуванні необхідна державна підтримка у формі поруки та гарантій.

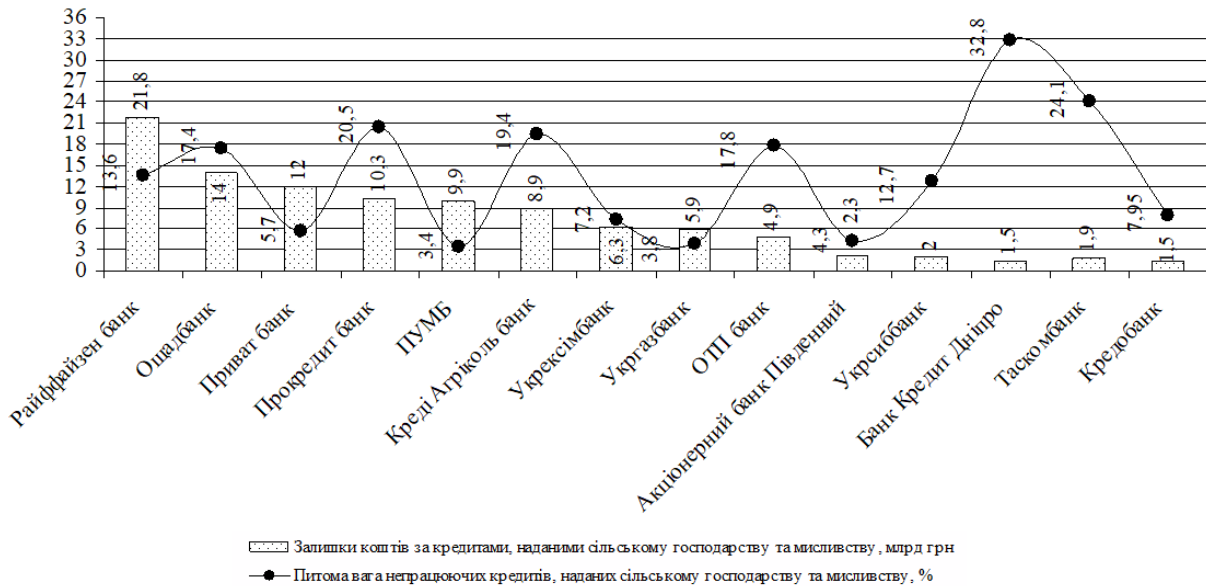


Рисунок 3. Питома вага проблемних кредитів сільському господарству у портфелі банків станом на 1 березня 2023 року
Джерело: складено автором за матеріалами [13]

У 2023 році забезпечення фінансовими ресурсами аграріїв здійснювалося через державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 р. № 28. Реалізація Програми здійснювалася Міністерством фінансів через уповноважені банки за участі Фонду розвитку підприємництва. Програма передбачала спрощення доступу сільськогосподарських товаровиробників до банківського кредитування за зниженою процентною ставкою [14].

Динаміка залучення кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками, у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%», в розрізі регіонів представлена в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка залучення кредитів сільськогосподарськими, у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%», в розрізі регіонів станом на 04 грудня 2023 року

Область	Кількість с/г товаровиробників, які залучили кредити				Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії, тис. грн.		
	Всього	у тому числі за програмою 5-7-9	питома вага в регіоні, % *	питома вага в межах усіх регіонів, % **	Всього по всіх програмах кредитування	у тому числі за програмою 5-7-9	питома вага в межах усіх регіонів, % ***
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька	1 458	1 096	75,2	10,9	6 176 479,56	3 948 597,48	9,9
Волинська	615	538	87,5	5,4	2 440 278,31	1 875 572,26	4,7
Дніпропетровська	830	607	73,1	6,1	6 408 071,38	2 961 178,73	7,5
Донецька	28	25	89,3	0,2	143 049,16	136 726,29	0,3
Житомирська	326	263	80,7	2,6	1 399 152,37	973 412,26	2,5
Закарпатська	30	26	86,7	0,3	109 157,38	104 159,38	0,3
Запорізька	303	192	63,4	1,9	713 328,57	637 786,52	1,6
Івано-Франківська	195	158	81,02	1,6	647 273,71	540 341,11	1,4
Київська	951	759	79,8	7,6	11 697 023,27	3 733 753,09	9,5
Кіровоградська	1 705	1 350	79,2	13,5	4 940 068,69	4 163 384,05	10,5
Луганська	1	1	100	0,0099	83,71	83,71	0,0002
Львівська	855	691	80,8	6,9	3 394 327,76	2 347 217,38	5,9

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Миколаївська	437	329	75,3	3,3	2 040 401,91	1 389 582,67	3,5
Одеська	1 114	892	80,1	8,9	4 592 574,95	3 840 692,39	9,7
Полтавська	472	313	66,3	3,1	2 957 084,36	1 667 855,05	4,2
Рівненська	209	166	79,4	1,7	1 298 865,52	869 518,15	2,2
Сумська	423	354	83,7	3,5	2 296 276,89	1 329 788,96	3,4
Тернопільська	729	562	77,1	5,6	3 756 048,18	2 034 588,31	5,2
Харківська	558	438	78,5	4,4	2 363 438,71	1 869 041,95	4,7
Херсонська	47	8	17,0	0,08	87 626,27	75 620,82	0,2
Хмельницька	503	364	72,4	3,6	3 224 875,10	1 378 541,23	3,5
Черкаська	508	370	72,8	3,7	5 425 274,87	1 735 252,94	4,4
Чернівецька	204	196	96,1	1,95	586 884,13	482 167,85	1,2
Чернігівська	418	317	75,8	3,2	2 927 184,45	1 391 410,13	3,5
Всього	12 919	10 015	77,5	100	69 624 829,21	39 486 272,71	100

Джерело: складено автором за матеріалами [15]

Введемо такі позначення до табл. 1:

Питома вага в регіоні, % * – частка сільськогосподарських товаровиробників, які залучили кредити за програмою 5-7-9 у межах регіону;

Питома вага в межах усіх регіонів, % ** – частка сільськогосподарських товаровиробників, які залучили кредити за програмою 5-7-9 у портфелі регіонів;

Питома вага в межах усіх регіонів, %*** – частка залучених кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками за програмою 5-7-9 у портфелі регіонів.

У цілому, станом на 04 грудня 2023 року 12 919 аграріїв залучили 69 млрд 624 млн кредитних коштів. Найбільший обсяг кредитів отримали аграрії таких регіонів: Київщини (11,6 млрд грн), Дніпропетровщини (6,4 млрд грн), Вінниччини (6,1 млрд грн), Черкащини (5,4 млрд грн), Кіровоградщини (4,9 млрд грн), Одещини (4,5 млрд грн) та Тернопільщини (3,7 млрд грн).

Загальна кількість підприємств, які скористались станом на 04 грудня 2023 року програмою «Доступні кредити 5-7-9%», склала 10 015 підприємств. Вони залучили кредитних коштів на суму 39 млрд 486 млн.

Серед ТОП-5 лідерів областей за обсягом залученого кредиту за програмою 5-7-9% у цей період відмітимо наступні: Кіровоградська – 4 млрд 163 млн грн; Вінницька – 3 млрд 948 млн грн; Одеська – 3 млрд 840 млн грн; Київська – 3 млрд 733 млн грн; Дніпропетровська – 2 млрд 961 млн грн (див. табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що станом на 04 грудня 2023 року, у структурі банківського кредитування за кількістю сільськогосподарських товаровиробників, які залучили кредити за програмою 5-7-9%, найбільшу питому вагу у портфелі регіонів займає Кіровоградська область (13,5%). Другу і третю позицію зайняли Вінницька (10,9%) та Одеська (8,9%) області відповідно. Найменшу питому вагу у портфелі регіонів за даним індикатором займає Луганська (0,0099%), Херсонська (0,08%), Донецька (0,2%) та Закарпатська (0,2%) області відповідно.

Дані табл. 1 свідчать, що станом на 04 грудня 2023 року, у структурі банківського кредитування за обсягом залученого кредиту/кредитної лінії за програмою 5-7-9%, найбільшу питому вагу у портфелі регіонів займає, знову ж таки, Кіровоградська область (10,5%). Примітно, що Вінницька, Одеська та Київська області мають приблизно однакові частки за обсягом залученого кредиту сільськогосподарськими товаровиробниками: 9,9%; 9,7% та 9,5% відповідно. Найменшу питому вагу у портфелі регіонів за даним індикатором займає Луганська (0,0002%).

Мінімальні і максимальні процентні ставки банків, під які суб'єкти господарювання АПК залучали кредити, склали від 0,01% до 45,00% річних.

З метою подальшого розвитку банку та успішного виконання функцій, керівництву кредитної установи необхідно приділяти особливу увагу наступним напрямкам: підвищення якості кредитної діяльності; зростання прибутковості операцій банку; нарощування клієнтської бази та збільшення залучених коштів клієнтів.

Проведені дослідження свідчать про те, що процес кредитування суб'єктів сфери підприємництва залежить великої кількості факторів, що впливають як позитивно, так і негативно на результати роботи багатьох комерційних банків.

До факторів, пов'язаних зі специфікою кредитування малих агропідприємств і, одночасно, зумовлюють його складність, можна віднести нижче зазначені.

1. Сезонність сільськогосподарського виробництва, високі ризики, пов'язані з недоотриманням прибутку від вкладеного капіталу, непередбачуваність природно-кліматичних умов відрізняють кредитування аграрного сектора від інших галузей економіки. Чим вище кредитний ризик, тим більше банки страхують себе. Це відображається на вартості кредитів для малого агробізнесу: процентна ставка за кредитами для суб'єктів малого агробізнесу є більшою порівняно з крупними компаніями.

Наслідком такої оцінки є високі відсоткові ставки та жорсткі вимоги до потенційних позичальників; особливо – у частині заставного забезпечення. Хоча, є тенденція зниження процентних ставок для малих

фірм, вони залишаються досить високими і, як правило, перевищують середній рівень рентабельності малого підприємства, що робить кредитні ресурси банків дорогими та малодоступними для багатьох малих агрофірм. Взаємозв'язок процентних ставок за кредитами і частки кредитів сільському господарству показано на рис. 4.

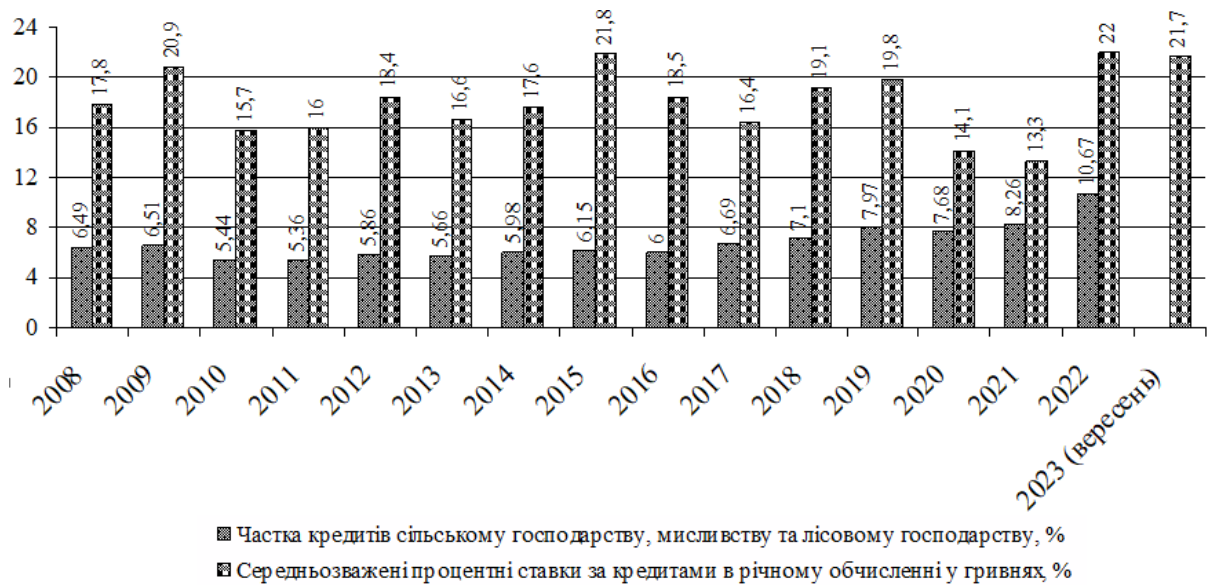


Рисунок 4. Взаємозв'язок відсоткових ставок за кредитами і частки кредитів сільському господарству
Джерело: складено автором за матеріалами [12]

2. В Україні функціонують невелика кількість банків, які надають сільськогосподарські кредити, що стає певною перешкодою для аграріїв при виборі фінансово-кредитних установ. Зараз на ринку сільськогосподарського кредитування домінують потужні державні банки, які є активними учасниками різних програм фінансової підтримки вітчизняного аграрного сектору.

Станом на 1 березня 2023 року найбільшим бізнес-кредитором за обсягом портфеля сільському господарству та мисливству за даними НБУ виявився банк з іноземним капіталом – Райффайзен Банк (21,8 млрд грн). Другу і третю сходинки зайняли державні банки – Ощадбанк і ПриватБанк (14,0 млрд грн і 12,0 млрд грн відповідно). ПроКредит Банк (10,3 млрд грн), ПУМБ (9,9 млрд грн) та Креді Агріколь Банк (8,9 млрд грн) займають четверту, п'яту та шосту позиції відповідно в цьому рейтингу. Державні банки Укресімбанк (6,3 млрд грн) і Укргазбанк (5,9 млрд грн) займають шосте і восьме місця за обсягом кредитного портфеля сільському господарству та мисливству [16].

Тенденція укрупнення банків, що кредитують аграрні підприємства, супроводжується безперервним процесом так званої «чистки» фінансової системи з боку НБУ: кількість банківських установ за останні роки істотно скоротилася, головним чином за рахунок маломасштабних банків.

3. Стандартизація умов кредитного фінансування та відсутність адаптації їх до специфіки малого агробізнесу. Банки не враховують операційні та виробничі цикли малого агробізнесу, умови виплат з постачальниками та покупцями та іншу його специфіку. У той же час банківські продукти при формуванні кредитної пропозиції для великих агрокомпаній засновані на індивідуальному підході та відображають особливості бізнес-процесів підприємства. Важливим аспектом є також структура типових договорів, яка зазвичай включає обов'язковим пунктом умову про можливість зміни банком значень відсоткової ставки (або інших умов кредитування) в односторонньому порядку. Використовуючи цей пункт договору, банки найчастіше реалізують своє так зване диспозитивне право і на цілком законній підставі змінюють умови кредитування, чим ставлять малі агрофірми у скрутну ситуацію. І справа не в тому, що керівник малої агрофірми повинен уважно вивчити умови надання кредиту (і якщо вони його не влаштовують, звернутися до іншого банку), а в тому, що і при новому зверненні йому запропонують такий самий договір. Отже, аналіз типової структури кредитних договорів між банками і аграріями свідчить у тому, що у процесі переговорів банк має домінуюче становище, а мале агропідприємство перебуває у нерівноправному становищі з банками і змушує прийняти невигідні для себе умови.

4. Фактор прозорості: суттєві відмінності у підходах до оцінки фінансового стану великого та малого агропідприємства. Для великого позичальника виробляється комплексний та ретельний аналіз кредитоспроможності, прогнозна оцінка розвитку агробізнесу, вивчаються конкуренти та ринок збуту. Для оцінки малого агропідприємства зазвичай застосовуються спрощені схеми фінансового аналізу, засновані на зіставленні обсягів виручки, прибутку, оборотів за розрахунковими рахунками та низки інших показників, що часто призводить до завищення необхідного обсягу застави (забезпечення) та погіршення умов кредитування малих агропідприємств. Як правило, об'єктивну картину агробізнесу має тільки

власник малої агрофірми, який не прагне «розкривати всі карти». На відміну від малих агрофірм, великі агропідприємства досить часто публікують звіти про результати своєї діяльності та котирування акцій.

5. Масштаби розвитку аграрного бізнесу в Україні і його внесок у відновлення економіки сьогодні явно недостатні. Однією з причин такої ситуації є недостатньо розвинена державна підтримка малого агробізнесу. Незважаючи на те, що протягом останніх років було прийнято кілька програм фінансової підтримки малого агробізнесу, Україна за кількісними та якісними показниками свого розвитку поступається більшості країн ЄС. Водночас, аграрні підприємства, як найбільш нестабільна корпоративна структура та найбільш залежна від ринкових коливань, потребують всебічної державної підтримки.

Подальший розвиток ринку багато в чому визначатиме державна політика у сфері підтримки агробізнесу. Звісно, при підтримці агробізнесу важлива низка заходів – адміністративних, законодавчих, податкових та інших. Особливе місце тут посідають заходи фінансової підтримки, які спрямовані на все більше посилення їх ролі та які можуть залучати до процесу підтримки агробізнесу спеціалізовані установи різного рівня – як державні банки, так і систему регіональних банків. Важливим завданням на даному етапі є активне залучення регіональних кредитних установ до підтримки агробізнесу. Такий акцент у підтримці агробізнесу важливий саме тому, що ці установи працюють безпосередньо з «цільовим» споживачем кредитних ресурсів і краще за інших агентів знають завдання та потреби, які вирішують.

6. Асиметрія рівня правового захисту банків та агропідприємств. Банківські структури та великі компанії майже завжди (за рідкісним винятком) мають спеціалізовані юридичні служби у сферах своєї діяльності, які дозволяють їм ефективно захищати свої економічні інтереси, в тому числі у сфері кредитної діяльності. Банківський персонал, як правило, має досить високу кваліфікацію у сфері професійної діяльності та у сфері банківського законодавства. На відміну від банків і великих компаній, малі агропідприємства не мають юридичних послуг; а працівники невеликих агрокомпаній не є фахівцями в галузі права. З цієї причини малий агробізнес майже ніколи не звертається до суду за захистом своїх прав (наприклад, у випадках коригування банком процентної ставки в односторонньому порядку), розуміючи марність такої діяльності. Ситуація для малих агропідприємств стає ще гіршою, якщо через погіршення фінансового становища банк вирішує продати проблемну заборгованість колекторським агентствам, від чого малий агробізнес практично не захищений. Сума застави, а отже, матеріальних збитків або неплатоспроможності агропідприємства при погашенні кредиту значно вища, ніж, наприклад, для торгового підприємства. Це означає, що за однакового ризику (ймовірності) настання несприятливої події (неможливості погашення кредиту) для суб'єктів малого агропідприємництва розмір збитку значно вище. Початкові інвестиції, які визначають бар'єри входу на ринок, значно вищі в аграрному секторі (придбання та встановлення виробничого обладнання, купівля та/або оренда виробничо-складських приміщень та надання їх у користування), ніж у торговельному секторі. Тому, звертаючись за кредитом в банківську установу і надаючи під заставу наявну нерухомість, власник малого агробізнесу піддається більшому ризику, ніж власники підприємств інших галузей малого бізнесу.

Зниженню гостроти проблеми кредитування сільського господарства сприяє в першу чергу зниження рівня інфляції, ставки рефінансування НБУ і, відповідно, процентних ставок за міжбанківськими і комерційними кредитами. При пільговому кредиті орієнтуватися слід на прибутковість галузі, щоб забезпечити його повернення. Це дозволить державі припинити непрозору практику масштабних пролонгацій, а завдяки налагодженню договірних та конкурентних відносин у кредитуванні – уникнути відповідальності позичальника [17].

Водночас, зростає взаємна емпатія між банками та малим агробізнесом. Банки вважають малий агробізнес небажаним, працювати з ним клопітно і, зазвичай, призводить до багатьох проблем у вигляді непогашення кредитів або безнадійних боргів. Малий агробізнес розглядає банки як, так званих, «фінансових егоїстів», які переслідують лише власну вигоду і унеможливають компроміс інтересів; банки встановлюють занадто високі відсотки по кредитах. Досвід роботи малих агропідприємств з банками часто негативний і також пов'язаний з високими ризиками: у найкращому випадку їм відмовляють у кредиті, у гіршому – вони потрапляють у фінансове рабство, під тиском колекторських агентств або банкрутують.

Вжиті заходи, а також покращення макроекономічної ситуації, можуть забезпечити стабілізацію та збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Проте, достатніх передумов для виходу галузі та соціальної сфери села із кризи ще не створено. Для цього необхідні нові підходи в аграрній політиці держави, орієнтовані насамперед на підвищення ефективності агровиробництва, його конкурентоспроможності, зростання доходів населення, розвиток сільських територій. Ключові фактори впливу при взаємодії аграрних підприємств і банків представлені в табл. 2.

Українська модель взаємодії українських банків і малих агропідприємств суттєво відрізняється від «моделі партнерства» тим, що містить елементи споживацького ставлення до малого агробізнесу. У цій моделі основним завданням банку є погашення кредиту та стягнення відсотків з клієнта. Його мало хвилює доля малого агропідприємства, яке взяло кредит під великі відсотки. Тривалість відносин між системою «банк і малий агробізнес» носить короткостроковий характер, тому що банк не зацікавлений у подальшому розвитку компанії (після погашення кредиту чи вирішення кризи відносин). Підтвердженням цього є ситуації, що часто виникають, коли банк в односторонньому порядку змінює умови надання кредитів та інвестиційних коштів, створюючи для агрокомпаній не лише вкрай несприятливі умови для ведення

бізнесу, а й додаткові витрати, а це зменшує існуючу довіру до кредитної установи. Крім того, ставлення банків до таких клієнтів, як малі агропідприємства, у багатьох випадках носить відсторонений, формальний характер: банку зручніше надати кредит одній великій компанії, ніж мати справу з десятками чи сотнями малих компаній.

Таблиця 2. Ключові фактори впливу при взаємодії аграрних підприємств і банків

Найменування фактора	Опис
Макроекономічні	економічна ситуація у країні (стабільність національної валюти, купівельна спроможність населення); монетарна політика, що здійснюється НБУ; державна політика у сфері підтримки агробізнесу; податкове навантаження на аграрний сектор
Мезоекономічні	динаміка розвитку аграрного бізнесу; кредитно-інвестиційний потенціал банківського сектора; бар'єри для входу малих агропідприємств у галузевий бізнес; доступність банківських продуктів та послуг для агробізнесу
Мікроекономічні	фінансовий стан агропідприємств (обсяги виручки та прибутку, ефективність діяльності, термін операційного та виробничого циклів); фінансова грамотність агропідприємств та персоналу банку; величина кредитно-інвестиційних активів банку та ефективність його діяльності; умови кредитування аграріїв; кредитна політика банку у сфері взаємодії його з агросектором
Правові	наявність стабільної та дієвої законодавчо-нормативної бази у сфері аграрного підприємництва та банківської діяльності
Політичні	зовнішня та внутрішня політична стабільність
Соціально-демографічні	рівень зайнятості та безробіття в аграрному секторі
Інформаційно-технічні	науково-технічний потенціал країни; застосування інноваційних технологій у сфері банківської діяльності; розвиток інформаційно-консультаційних технологій та послуг для аграрних підприємств; якість та прозорість інформаційних потоків між банками та суб'єктами малого агробізнесу
Маркетингові	на мікрорівні: імідж та репутація банку та аграрного підприємства на мезо- рівні; репутація малого агробізнесу та банківського секторів економіки
Інституційні	привабливість агропідприємництва для населення; культурні традиції та менталітет населення; наявність розвиненої інфраструктури для ефективного функціонування агробізнесу; рівень взаємної довіри між різними суб'єктами банківського та аграрного секторів

Джерело: власна розробка автора

Дослідження факторів, що впливають на розвиток процесу переказу кредитів для суб'єктів аграрного бізнесу, показує, що основні процеси, пов'язані з переказом кредитів, потребують подальшого вдосконалення. Крім того, остаточна класифікація факторів з урахуванням внесених доповнень дозволяє чітко визначити основи ефективного розвитку процесу акредитації суб'єктів аграрного господарювання. Тому для мінімізації факторів, що впливають на процес кредитування, необхідно посилити теоретичну та практичну підготовку банківського персоналу, запровадити використання спеціальної оцінки фінансового стану агропозичальників, конкурентоспроможну кредитну пропозицію від комерційних банків. Вирішення проблем кредитування агробізнесу сприятиме розвитку сільського господарства, що сприятиме вирішенню багатьох соціальних проблем та розвитку економіки у цілому.

Висновки

Дослідженням встановлено, що взаємодію агробізнесу та банків стримує низка факторів, а саме: високі процентні ставки за кредитами, недостатні суми та короткі терміни кредитування, дисбаланс в аграрній галузі, відсутність всебічної підтримки з боку держави. Фактори, що негативно впливають на розвиток аграрного підприємництва наступні: недосконалість законодавчої бази, що регулює сільськогосподарську діяльність; недостатньо гнучка система оподаткування; численні адміністративні перешкоди; необхідність удосконалення заходів підтримки органів державної влади. Підвищення процентних ставок і криза ліквідності, серед інших факторів, впливають на витрати виробництва та прибутковості агрокомпаній, інвестиційні плани та фінансову стабільність аграрних підприємств. Ризики фінансування малого агробізнесу вважаються вищими порівняно з великим агробізнесом, тому вартість кредитних ресурсів для них вища. Те ж саме стосується термінів і обсягу зовнішнього фінансування: великі агрокомпанії з більшою ймовірністю отримують необхідне довгострокове фінансування.

Проведені дослідження показали, що при встановленні процентних ставок за сільськогосподарськими кредитами необхідно брати до уваги низку факторів: вартість ресурсів та цілі прибуткової політики банку; очевидний ризик, пов'язаний із кредитом; витрати на управління кредитом; якість та прибутковості повних взаємовідносин; відкритість клієнта під час проведення переговорів; процентні ставки інших банків у регіоні; мета кредиту та рентабельність проекту.

Передумовою стабільного розвитку сільськогосподарського кредитування є не лише сприятливе макроекономічне середовище, а й наявність належно розробленої стратегії банківського кредитування з урахуванням усіх особливостей кредитування аграрного сектору. При розробці стратегії сільськогосподарського кредитування комерційним банком особливу увагу необхідно звернути на такі

характеристики, визначені при аналізі рис малого агробізнесу: 1) кредити для малого агробізнесу – до 3 років; б) індивідуальні процентні ставки для кожного клієнта, тобто, чим більшою кількістю послуг підприємств «користується» від банку, тим меншою може бути процентна ставка за кредитом; 3) кредит може бути наданий під заставу, яка задовольняє банк; 4) при оформленні кредиту пакет документів повинен бути мінімальним; 5) при оформленні кредиту необхідно передбачити можливість отримання кредиту готівкою (при цьому для кожного встановлюється певний ліміт); 6) при розгляді заявки від малого агробізнесу необхідно значно скоротити час розгляду кредитних заявок; 7) погашення кредиту повинно містити графік або здійснюватися за такою схемою: відсотки погашаються щомісячно, основний борг погашається за індивідуальним графіком.

Встановлені основні риси традиційної «споживчої» моделі взаємодії агробізнесу з українськими банками: а) «стандартизований» підхід: кредитні договори стандартні і лише формально враховують потреби та особливості клієнтів – агропідприємців; банки не схильні змінювати умови договору; дисбаланс між цілями та завданнями банків і малими агропідприємствами: малі агропідприємства з високим кредитним ризиком активно звертаються до банківських установ за різними продуктами та послугами, тоді як банки прагнуть зменшити свої ризики та співпрацювати з більш надійними позичальниками поза сектором малого агробізнесу; б) домінування банків у переговорному процесі. В українській практиці банк і агрокомпанія свідомо знаходяться в нерівному становищі: банк встановлює «правила гри», а невеликі агрокомпанії повинні цим правилам слідувати; в) недосконалість українського банківського законодавства (включаючи так звану «кредиторську» орієнтацію, яка визначає пріоритети банку); г) низька взаємна довіра, що призводить до підвищення ризику та невизначеності у співпраці між агробізнесом та банками. Це свідчить про те, що переважаюча в Україні модель взаємодії банків і сільськогосподарських підприємств не стимулює рух грошових ресурсів з банківського сектора в аграрний.

Практична значущість статті полягає у можливості використання результатів дослідження при побудові системи кредитування сільського господарства на загальнодержавному рівні, а також у виробленні напрямів удосконалення банківського кредитування різних категорій сільськогосподарських товаровиробників.

Abstract

The relevance of the topic of the article is determined by the need to improve bank lending as an effective way to solve the problem of economic development of agricultural enterprises. The purpose of the article is to substantiate the reasons and identify factors that determine the complexity of lending to small agricultural enterprises in order to provide proposals for improving bank agricultural lending. In the process of work, general scientific methods and techniques of cognition were used, namely: abstract logical judgments, analysis and synthesis, groupings, economic and statistical comparisons, and a systematic approach. The research was carried out on the principles of unity of historical and logical, form and content. The reasons behind the difficulty of lending to small agricultural enterprises have been identified. The general factors constraining lending to agricultural enterprises are examined. The analysis of the factors ensuring the formation of the credit services market was based on the assumption of the need for a balanced presence of conditions on the part of supply and demand factors. The reasons for the low effectiveness of government policy measures to create credit mechanisms are identified. Proposals have been formulated to increase the availability of credit in the context of the efficiency of banks serving agricultural enterprises. The proposed system of main factors affecting the effective interaction of agricultural enterprises and the banking sector. Measures have been proposed to improve credit support for the agricultural sector of the economy. The practical significance of the article lies in the possibility of using the research results in building an agricultural lending system at the national level, as well as in developing directions for improving bank lending for various categories of agricultural producers.

Список літератури:

1. Lupenko, Y., Andros, S., Lupenko A., & Yarmolenko, Y. (2021). Budgetary Vat Refund to Agricultural Producers: Analysis of National Tax and Customs Legislation. *Journal of Economy Culture and Society*, Vol. 64, pp. 279-296. DOI: 10.26650/JECS2021-879534.
2. Андрос С.В., Герасимчук В.Г. Фінансування сільського господарства і роль банків у кредитному забезпеченні аграрного сектора України. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 3(25). С. 5-14. DOI: 10.15276/EJ.03.2023.1 DOI: 10.5281/zenodo.8410211.
3. Karlan, D., Zinman, J. (2019). Long-run price elasticities of demand for credit: evidence from a countrywide field experiment in Mexico. *The Review of Economic Studies*, Vol. 86, Issue 4, pp. 1704-1746. DOI: 10.1093/restud/rdy046.

4. Ahmed, A.D., & Mmolainyane, K. (2014). Financial integration, capital market development and economic performance: Empirical evidence from Botswana. *Economic Modelling*, Vol. 42, Issue C, pp. 1-14. DOI: 10.1016/j.econmod.2014.05.040.
5. Iljins, J., & Skvarciany, V. (2015). The role of change management in trust formation in commercial banks. *Verslas Teorija ir Praktika*, Vol. 16, Issue 4, pp. 373-378. DOI:10.3846/btp.2015.557.
6. Beck, T., Ioannidou, V. & Schaefer, L. (2018). Foreigners vs. natives: bank lending technologies and loan pricing. *Management Science*, Vol. 64, Issue 8, pp. 3792-3820. DOI: 10.1287/mnsc.2016.2706.
7. Cong, L. W., Gao, H., Ponticelli, J., & Yang, X. (2019). Credit allocation under economic stimulus: evidence from China. *Review of Financial Studies*, Vol. 32, Issue 9, pp. 3412-3460. DOI: 10.1093/rfs/hhz008.
8. Hollander, S., Verriest, A. (2016). Bridging the gap: the design of bank loan contracts and distance. *Journal of Financial Economics*, Vol. 119, Issue 2, pp. 399-419. DOI: 10.1016/j.jfineco.2015.09.006.
9. Hombert, J. & Matray, A. (2017). The real effects of lending relationships on innovative firms and inventor mobility. *Review of Financial Studies*, Vol. 30, Issue 7, pp. 2413-2445. DOI: 10.1093/rfs/hhw069.
10. Prilmeier, R. (2017). Why do loans contain covenants? evidence from lending relationships. *Journal of Financial Economics*, Vol. 123, Issue 3, pp. 558-579. DOI: 10.1016/j.jfineco.2016.12.007.
11. Sun Yan (2020). Research of financial support for agricultural development. *Journal of Business and Economic Development*, Vol. 5, Issue 1, pp. 21-25. DOI: 10.11648/j.jbed.20200501.13.
12. Грошово-кредитна статистика. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>.
13. Наглядова статистика. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3>.
14. Про надання фінансової державної підтримки. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 (зі змінами). База даних. «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.
15. Стан кредитування підприємств АПК у 2023 році. Міністерство аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci>.
16. Андрос С.В., Герасимчук В.Г. Тенденції зміни рівня непрацюючих кредитів у портфелі банків-кредиторів сільського господарства в умовах війни. *Економіка: реалії часу*. Науковий журнал. 2023. № 4 (68). С. 19-26. DOI: 10.15276/ETR.04.2023.2 DOI: 10.5281/zenodo.8432913.
17. Andros, S., Melnyk, L., Butenko, N., Zaikina, H. & Tykhenko, V. (2019). Efficiency of Management of Loan Funds in the Banking Industry of Ukraine: Data of the Factor Analysis of Credit Turnover. *Marketing and Management of Innovations*, Vol. 4, pp. 129-139. DOI: 10.21272/mmi.2019.4-11.

References:

1. Lupenko, Y., Andros, S., Lupenko, A., & Yarmolenko, Y. (2021). Budgetary Vat Refund to Agricultural Producers: Analysis of National Tax and Customs Legislation. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 279-296. DOI: 10.26650/JECS2021-879534 [in Ukrainian].
2. Andros, S.V., & Gerasymchuk, V.H. (2023). Financing of agriculture and the role of banks in lending the agricultural sector of Ukraine. *Economic journal Odessa polytechnic university*, 3(25), 5-14. DOI: 10.15276/EJ.03.2023.1. DOI: 10.5281/zenodo.8410211 [in Ukrainian].
3. Karlan, D., & Zinman, J. (2019). Long-run price elasticities of demand for credit: evidence from a countrywide field experiment in Mexico. *The Review of Economic Studies*, 86(4), 1704-1746. DOI: 10.1093/restud/rdy046 [in English].
4. Ahmed, A.D., & Mmolainyane, K. (2014). Financial integration, capital market development and economic performance: Empirical evidence from Botswana. *Economic Modelling*, 42(C), 1-14. DOI: 10.1016/j.econmod.2014.05.040 [in English].
5. Iljins, J., & Skvarciany, V. (2015). The role of change management in trust formation in commercial banks. *Verslas Teorija ir Praktika*, 16(4), 373-378. DOI: 10.3846/btp.2015.557 [in English].
6. Beck, T., Ioannidou, V. & Schaefer, L. (2018). Foreigners vs. natives: bank lending technologies and loan pricing. *Management Science*, 64(8), 3792-3820. DOI: 10.1287/mnsc.2016.2706 [in English].
7. Cong, L.W., Gao, H., Ponticelli, J., & Yang, X. (2019). Credit allocation under economic stimulus: evidence from China. *Review of Financial Studies*, 32(9), 3412-3460. DOI: 10.1093/rfs/hhz008 [in English].
8. Hollander, S., & Verriest, A. (2016). Bridging the gap: the design of bank loan contracts and distance. *Journal of Financial Economics*, 119(2), 399-419. DOI: 10.1016/j.jfineco.2015.09.006 [in English].

9. Hombert, J., & Matray, A. (2017). The real effects of lending relationships on innovative firms and inventor mobility. *Review of Financial Studies*, 30(7), 2413-2445. DOI: 10.1093/rfs/hhw069 [in English].
10. Prilmeier, R. (2017). Why do loans contain covenants? Evidence from lending relationships. *Journal of Financial Economics*, 123(3), 558-579. DOI: 10.1016/j.jfineco.2016.12.007 [in English].
11. Sun, Yan (2020). Research of financial support for agricultural development. *Journal of Business and Economic Development*, 5(1), 21-25. DOI: 10.11648/j.jbed.20200501.13[in English].
12. Monetary and credit statistics. National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms> [in Ukrainian].
13. Supervisory statistics. National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> [in Ukrainian].
14. On providing financial state support. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 28 (as amended). (2020, January 24). "Legislation of Ukraine". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
15. The state of lending to agro-industrial complex enterprises in 2023. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci> [in Ukrainian].
16. Andros, S.V., & Gerasymchuk, V.H. (2023). Trends in the level of non-performing loans in the portfolio of agricultural lending banks during war. *Economics: time realities. Scientific journal*, 4(68), 19-26. DOI: 10.15276/ETR.04.2023.2. DOI: 10.5281/zenodo.8432913 [in Ukrainian].
17. Andros, S., Melnyk, L., Butenko, N., Zaikina, H. & Tykhenko, V. (2019). Efficiency of Management of Loan Funds in the Banking Industry of Ukraine: Data of the Factor Analysis of Credit Turnover. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 129-139. DOI: 10.21272/mmi.2019.4-11 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Андрос С.В. Банківське кредитування як дієвий спосіб вирішення проблеми економічного розвитку аграрних підприємств / С.В. Андрос // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2024. – № 1 (27). – С. 5-17. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No1/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2024.1. DOI: 10.5281/zenodo.11081236.

Reference a Journal Article:

Andros, S.V. Bank Lending as an Effective Way to Solving the Problem of Economic Development of Agricultural Enterprises / S.V. Andros // *Economic journal Odesa polytechnic university*. – 2024. – № 1 (27). – P. 5-17. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No1/5.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2024.1. DOI: 10.5281/zenodo.11081236.

